כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת מקץ ■ כ"ח כסלו ה'תשע"ז ■ 28.12.2016 ■ גליון מס' 408

תפוצה לכל קהילות ישראל

ועל פתחינו כל מגדים - נר חנוכה

/ הרב אליהו ארנטרוי*

איתא במדרש[1] 'הדודאים נתנו ריח - זה ראובן שהציל את יוסף, ועל פתחינו כל מגדים - זה נר חנוכה'.

מדרש זה מוגדר כ'מדרש פליאה'. דהנה מעשה הדודאים מבואר בתורה[2] 'וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה' ומעשה השלכת יוסף לבור בעצת ראובן מבואר בתורה[3] 'ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר'. ואם כן כיצד נקשר מעשה ראובן בדודאים למעשה השלכת יוסף לבור? ולכאורה גם קשה מאד, מה הקשר בין מעשה הדודאים ומעשה השלכת יוסף לבור, לנר חנוכה? והנראה לבאר, דהנה ראובן הוא סוד האור, כמו שאומר הזוהר הקדוש[4] 'אור - ראובן דאיהו לימינא על שמיה אתקרי אור בן[5]'. וכאשר הביא ראובן את הדודאים לאמו, מבואר במדרש[6] שבכך גרם להולדת יששכר, וכח התורה שהיה בידי ראובן[7] העובר ליששכר, עליו נאמר[8] 'יששכר חמר גרם' וביאר רש"י 'חמור בעל עצמות, סובל עול תורה'. והנה כאשר יוסף מגיע אל אחיו לשכם, האחים פסקו את דינו למיתה, ראובן אשר רצה להצילו משכנעם שאין להרוג את יוסף אלא להשליכו אל הבור, אך לכאורה שואל רבי יהונתן אייבשיץ זצוק"ל[9] הרי כבר מבואר בגמרא[10] דבבור היו נחשים ועקרבים, ואם כן איזה הצלה יש בזה ליוסף, הרי באם לא ימות על ידי אחיו, ימות על ידי נחשים ועקרבים, ומה הצלה יש בכך. אלא מבאר רבי יהונתן, לפי דברי הזוהר הקדוש[11] שידע ראובן דהנה יוסף עליו נאמר[12] 'ויהי ד' את יוסף' דהיינו ששרתה שכינה על יוסף, וכל מקום שיש שכינה הרי שיש שם נס. ולכן לא חשש להשליכו אל הבור אשר היו בו נחשים ועקרבים, כי הרי בוודאי ינצל על ידי הנס אפילו שהוא מחוץ לדרך הטבע. רואים אנו בראובן ג' נקודות. א. אור. ב. תורה - שהועברה ליששכר. ג. לימוד שבמקום שיש שכינה יש נס. ואותם ג' נקודות הם בסיס הנס של ימי החנוכה, דהנה החשמונאים זכו ל'אור' הנברא בששת ימי בראשית, בזכות מסירות נפש למען כבוד התורה, וזכו לינס פך השמן' שהוא נס מחוץ לדרך הטבע, במקום המקדש, שהוא מקום השראת השכינה. ומוסיף רבי יהונתן ואומר, שהנה ידועה עד למאד קושיית הבית יוסף מדוע מדליקים נרות בחנוכה שמונה ימים, הרי בפך השמן שמצאו היה כדי הדלקת יום אחד, ואם כן הנס הוא רק שבעה ימים. והנראה לבאר בדבריו, שכבר ביום הראשון חילקו הכהנים את השמן לשמונה פכים קטנים, ובכל יום מילאו את המנורה במעט שמן, והוא דלק לכדי הזמן הדרוש. ולכאורה מנין היה להם להבין שיהיה נס שידלק בכל יום באותה כמות קטנה, אין זה אלא ממה שלימדם ראובן, שכאשר נמצאים במקום של השראת השכינה, הרי שבוודאי יהיה נס, ואפילו נס שהוא מחוץ לדרך הטבע. ולפי זה מבואר נפלא מה הקשר בין ה'דודאים' - היינו יששכר. לבין 'הצלת יוסף' שהוא נס במקום השראת השכינה. ל'נר חנוכה'.

1 - מדרש חזות - שיר השירים ג, ז.
2 - בראשית ל, יד.
3 - בראשית לז, כב.
4 - תיקוני זוהר תקונא שבעין, קכב ע"ב.
5 - והוא מלשון התורה 'כי ראה ד' בעניי', ועיין בפירוש הראב"ד לספר היצירה כי ראובן הוא כנגד חוש הראיה.
6 - בראשית רבה פרשה עב, ג.
7 - עיין בזוהר הקדוש ויחי רמב ע"ב.
8 - בראשית מט, יד.
9 - נפש יהונתן חנוכה, מאמר כא.
10 - שבת כב.
11 - בראשית קפה ע"ב.
12 - בראשית לט, ב.

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

התנכרות יוסף לאחיו
הרמב"ן בפירושו לתורה (בראשית מב ט) שואל: "יש לתמוה, אחר שעמד יוסף במצרים...
המשך בעמי 3

מאי חנוכה?
על עם־ישראל נאמר: "עם לבדד ישכון", יחד עם זאת עם־ישראל אינו חי בחלל ריק...
המשך בעמי 3

שוויית חורף
ימי החנוכה מתקרבים ואני מתחבט בשאלה היכן למקם את נרות החנוכה. מדוע יש כל כך הרבה דעות?...
המשך בעמי 4

סיפור לשבת

שקלו את כיסי הסינר
זקנה אחת צדקת היתה בירושלים, אשר בחרה לה מצוות שאין להם...

"אל תדאג, לא ייזל ממנו דם"
הנס הבא התרחש עם אבי מלכות סטרעטין, רבי שמואל זאנוויל זצ"ל, אב"ד זוולוב...

סעודת העגלון עם הרבי
חסיד נלהב היה ר' לייבוש לרבו ה"צמח צדק" ונכנע אליו בכל רמ"ח...
המשך בעמי 5

שביבים

- פנקיא, ערביא ופלסטיני
- חנוכה / פולין תר"פ
- נעשה נס לשושנים...
- למה דווקא במסכת שבת?
- קבעו שיר ורננים
- ימי החנוכה ומצות הביכורים
- מיהו יוחנן כהן גדול? על ידי מי נעשה הנס?
- ימל"ט גימטריה חנוכה

המשך בעמי 7

והנה מצינו בגמרא קשר נוסף בין השלכת יוסף לבור, לבין ימי החנוכה. דאיתא בגמרא[13] 'אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי'. ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב[14] 'והבור ריק אין בו מים' - ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו'. ואמנם אפשר היה לבאר דהנה דרך הגמרא שכאשר מביאים מימרא בשם חכם, מביאים מימרות נוספות בשמו, ואם כן היה ניתן לבאר שנר חנוכה הוא מאמר הקשור לסוגיה, ולימוד מ'הבור ריק' הוא כיון וכבר נאמר מימרא בשם 'רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום' לכן נאמרה גם המימרא השניה. אך לפי דברינו, קשר ישיר ישנו בין השלכת יוסף לבור לבין ימי החנוכה. ואמנם נראה שאפשר לומר יותר, דלכאורה בגמרא הקשר בין השלכת יוסף לבור לנר חנוכה, הוא מצד פרסום הנס, דהגמרא מדמה את השלכת יוסף לבור, לחיוב ההדלקה מתחת לכ' אמה, כדי שיהיה פרסום הנס, ולכאורה מה ענין מכירת יוסף לפרסום הנס של חנוכה? ואפשר לבאר לפי דברי ה'אבני אליהו', דהנה יש להתבונן, אמנם התורה אומרת 'והבור רק אין בו מים', שמשמעות כפולה היא, כפי שמבארת הגמרא וכי באם כתוב שהבור ריק איני יודע שאין בו מים, אך לכאורה מנין לגמרא שהיו בבור נחשים ועקרבים, אולי היו בבור מזיקים אחרים? ועוד יש להקשות, דהנה הגמרא אומרת שהיו בו נחשים ועקרבים, ולכאורה מדוע לא כתבה התורה במפורש שהיו בו נחשים ועקרבים, ורק רמזה בכך שהבור ריק אין בו מים? ומבאר, דהנה ידועה הגמרא[15] 'תייר מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לו לר' חנינא בן דוסא אמר להם הראו לי את חורו הראוהו את חורו נתן עקבו על פי החור יצא ונשכו ומת אותו ערוד'. וביאר רש"י: 'מצאתי בה"ג אמרי במערבא כשהערוד נושך את האדם אם הערוד קודם למים מת האדם ואם האדם קודם למים מת הערוד ונעשה נס לר' חנינא ונבקע מעין מתחת עקבו'. ומבואר בדברי הגמרא כי כאשר האדם הוכש על ידי ערוד [סוג של נחש] הקודם למים הוא הניצל והשני מת. ולפי דברי הגמרא באם בבור שהושלך אליו יוסף הצדיק היה מים, הרי שלא היה בכך נס גדול שיוסף ניצל מן הנחשים ומן העקרבים, כי הכל תלוי מי הגיע ראשון אל המים. וכאשר התורה מדגישה 'אין בו מים' היינו ש'מים' היו מסייעים ליוסף הצדיק, וזהו רק על ידי נחשים ועקרבים. ולפי זה מבואר נפלא עד מאד מנין לה לגמרא ש'הבור ריק אין בו מים' אבל נחשים ועקרבים יש בו. כי לא לחינם כתבה התורה 'אין בו מים'. ואם כן רואים אנו כי התורה מדגישה כי בנס הצלת יוסף מן הבור, לא הייתה אפשרות להסביר כי מהלך זה טבעי הוא, אלא ללא ספק הוא נס משמים שהקב"ה השפיע על יוסף. ומבאר האבני אליהו, דהנה כאשר יוסף הוצא מן הבור, הרי שהאחים אשר ידעו כי בבור יש נחשים ועקרבים, ולא חשבו שיוסף הצדיק ישאר בחיים לאחר שהושלך לבור הנ"ל, אם כן ראו כי נס נעשה ליוסף הצדיק, ובזה ישנו פרסום הנס. שהקב"ה עושה ניסים שאינם על פי דרך הטבע. ולפי זה מבאר דברי המדרש פליאה 'הדודאים נתנו ריח' היינו שריח הוא דבר שאינו נשאר אצל המקור לריח[16], אלא מתפרסם בכל סביבותיו. ולפי זה מבואר דבנס חנוכה אנו מדליקים את הנר 'על פתחינו' היינו שיהיה פרסום הנס כענין ה'ריח'. ולכן אסור להדליק מעל לכ' אמה[17].

והנה יש להתבונן עדיין מהו לשון 'הדודאים נתנו ריח' מדוע דווקא נקט לשון 'ריח'?

והנה מבואר בגמרא[18] 'הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן' ומבואר ד'ריח' היינו קדושה וטהרה. ואצל יוסף דהוא עמודא דיסוד[19] ענין ה'ריח' מובא בכמה מקומות[20].

א. 'נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה'[21], ועיין ברש"י שביאר: 'למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים, שלא יוזק מריח רע'.

ב. 'בן פרת יוסף'[22] מבאר הרמח"ל[23] דענין 'פרת' היינו מלשון פרי, שהיה ריחו נודף. והוא כעין 'ריח בני כריח השדה'.

ג. איתא במדרש[24] כשנכנס משה רבנו לקפליטין של מלכים של מצרים, היה משה מריח ריח ארונו של יוסף הצדיק כריח העולם הבא, ואמר בוודאי ריחו של ארונו של יוסף.

ד. בפירוש הראב"ד לספר היצירה[25] דבשעה שנתגבר יוסף על יצרו יצא ריחו מסוף העולם ועד סופו.

והנה בביאור ענין הריח, איתא בזוהר הקדוש[26] 'ריחא איהו קיומא דנפשא, בגין דאיהו מלה דאעיל לנפשא ולא לגופא' [ביאור הדברים: הריח הוא קיום הנפש, משום שהוא דבר שנכנס לנפש ולא לגוף]. וכיון והריח הוא ענין רוחני, הרי הוא קשור לקדושה וטהרה.

13 - שבת כב.
14 - בראשית לז, כד.
15 - ברכות לג.

16 - ועיין בדרשות החתם סופר חלק א עמוד סה, ג. דביאר בזה הדרך.
17 - ועיין בדמשק אליעזר זהר נשא אדרא רבא קדישא דף קמג ע"א. דמבאר דענין הדודאים הוא תורה שבכתב, ועל פתחינו היינו תורה שבעל פה. ודו"ק בזה בענין שוני ההצלה מיוסף לבני החשמונאי. והוא נפלא.
18 - עירובין כא:
19 - עיין זוהר בראשית פרשת חיי שרה קלב ע"א.
20 - ועיין בחסד לאברהם מעין רביעי עין יעקב, בסוד יב השבטים, דמנשה הוא כנגד חוש הריח.
21 - בראשית לז, כה.
22 - בראשית מט, כב.
23 - אוצרות הרמח"ל דרושי ושמת אותם אות ה.
24 - אוצר המדרשים יאשיהו עמוד רב.
25 - מובא בפרי צדיק ר"ח חשון.
26 - שמות רח ע"ב.

המשך בעמוד 9

התנכרות יוסף לאחיו

/ הרב יעקב הלוי פילבר

הרמב"ן בפירושו לתורה (בראשית מב ט) שואל: "יש לתמוה, אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון בששה ימים, ואילו היה מהלך שנה [גם אז] היה ראוי להודיעו לכבוד אביו, ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון". ועל שאלת הרמב"ן מוסיף אברבנאל: "למה התנכר יוסף לאחיו ודיבר אתם קשות, והלא היה זה לו עוון פלילי בהיותו נוקם ונוטר כנחש . . . כל שכן אביו הזקן, שבע רוגז ומלא דאגות, איך לא חמל עליו והרבה צער על צערו במאסר שמעון". אבל כשאנו מתבוננים בהתנהגותו של יוסף אנו רואים שהוא פועל לא ממניעי נקמנות, שעל הכתוב: "ויאסור לעיניהם את שמעון" אמרו במדרש: "לעיניהם אסרו - כיון שיצאו להם, הוציאו והיה מאכילו ומשקהו ומרחיצו וסכו" (ב"ר צא). מכאן שכל מעשיו של יוסף היו רק כלפי חוץ, היה לו מניע פנימי שאליו חתר יוסף - מה רצה יוסף להשיג בהתנכרותו לאחיו?

אחת התשובות להתנהגותו של יוסף היא רצונו שהחלומות יתקיימו, אבל על כך שואלים בצדק האם רצון זה שווה לסבל הממושך של אביו, ומי התיר לו לחטוא כנגד אביו? על כך משיב הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר': "והודיע הכתוב שלא מחמת נקימה ח"ו התהלך עמם בעיקשות כזה, אלא משום שנזכר החלומות שהוא כעין נבואה, שהרי החלום הראשון כבר נתקיים, וא"כ עליו לראות שיקוים גם השני, ואם לא יעשה כן יהיה כמו כובש את נבואתו, ע"כ ביקש סיבה שיגיע לזה". וכך מסביר זאת הגר"א (באדרת אליהו): "ולכך הקדימה התורה: 'ויזכור יוסף את החלומות' - להודיע שכל מה שעשה לא עשה אלא מרוב צדקתו, ויקוימו החלומות, שלא להכחיש רצון וגזירת עליון, וזהו כלל התורה".

תשובה נוספת להתנהגותו של יוסף היא רצונו לאפשר לאחיו לשוב בתשובה שלימה על חטא מכירתו. הוא הבחין באחיו בבואם למצרים תחילתה של חרטה, כמו שמבואר במדרש (תנחומא ישן, מקץ יז): "אמר להם יוסף לאחיו: תדעו שאתם מרגלים, למה הייתם הולכים ומחזרים בכל המדינה? אמרו לו: אח לנו ומכרנוהו לעבד, ומשעה שמכרנוהו אבינו יושב ומתאבל עליו, וירדנו וכסף בידינו, לומר בכל מקום שאנו מוצאים אותו אנו פודים אותו. . . אמר להם: ואם אינו מבקש למוכרו? אמרו לו: אפילו אנו נשרפים עליו אין אנו זזים עד שנפדה אותו". ולכאורה כיון שראה יוסף שהם מתחרטים על מעשה המכירה מדוע לא התוודע אליהם יוסף אז מיד, מהי הסיבה להמשך התנכרותו להם? יוסף ראה בחרטתם תשובה חלקית בלבד, והוא בקש להביאם לידי תשובה גמורה, כמו שהגדירה הרמב"ם: "איזו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשותו, ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשלון כח" (הל' תשובה פ"ב ה"א). לכן אילץ אותם יוסף להביא את בנימין, ולהעמידם עם בנימין באותו מצב שעמדו בשעת מכירתו, ולבחון אותם האם שוב יפקירו את אחיהם ויסכימו שימכר לעבד. וכך אמרו במדרש על הכתוב: "למה שילמתם רעה תחת טובה" - "למה ציוה יוסף כן (לצער את אחיו בגביע זה?) בקש לבחון ולידע באחיו אם ימשכו אהבה לבנימין אחיו ואם ימסרו נפשם עליו אם לא". יתכן שבשביל התקיימות החלומות בלבד לא היה יוסף משהה את אביו ואת אחיו בצער, אבל השילוב של קיום החלומות עם הרצון להביא את האחים לתשובה שלימה, הם הכריעו את הכף להתנהגותו של יוסף.

מאי חנוכה?

/ הרב יעקב הלוי פילבר

שֶׁכְּשֶׁנִּכְנְסוּ יְוָנִים לַהֵיכָל טִמְּאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים שֶׁבַּהֵיכָל (שבת כא, ב)

על עם־ישראל נאמר: "עם לבדד ישכון", יחד עם זאת עם־ישראל אינו חי בחלל ריק, סביבו קיימים אומות ולאומים רבים שיש להם דפוסי חיים והתנהלות ופעילות של החיים המעשיים, ועל החלק הזה אנו עומדים ושואלים: כיצד צריכים אנו להתייחס לחכמות העמים מנהגיהם ונימוסיהם? תשובה לשאלה זו מצויה בישוב הסתירה שבין שני פסוקים בספר יחזקאל, באחת קובל הנביא: "וכמשפטי הגויים אשר סביבותיכם - לא עשיתם" (ה ז) ובשניה הקובלנא היא הפוכה: 'וכמשפטי הגויים אשר סביבותיכם - עשיתם" (יא יב) ואת הסתירה הזו מיישבת הגמרא (סנהדרין לט ב): 'כמתוקנים שבהם לא עשיתם, כמקולקלים שבהם עשיתם'. מדברי הגמרא אנו לומדים שכמו שצריך שלא לעשות כמעשיהם המקולקלים של האומות, כך יש חובה לעשות כמתוקנים שבהן, שאם לא כן, מדוע קובל הנביא על כך שלא עשו כמתוקנים שבאומות? אמנם העשייה "כמתוקנים שבהם" צריכה שמירה יתירה, שלא תגרור את העושים לעשות גם כנימוסים המקולקלים, ושמירה זו תתכן רק כאשר עם־ישראל יקפיד לשמור מכל משמר את רוחו ולבבו. ואז כשנראה מפעם לפעם באומות דבר טוב של הנהגה ישרה או תיקון ישובו של עולם, שראוי לקחתו ולהביאו לגבול ישראל, עם הלקיחה הזו עלינו להקפיד שלא את רוח העמים בכללו נכנים לתוך חייהם של ישראל, כי כניסה זו תפגע במעמדו של רוח־ישראל העלול להיהדף ממקומו. לכן צריך להקפיד שבמפגש של ישראל עם חכמות העמים יהיה רוחו־של־ישראל איתן וקבוע בלב, ככתוב: 'על כסאו לא ישב זר'.

קיומו והישרדו של עם ישראל מובטח רק כאשר התורה, המצוות וכל המידות הקדושות יהיו עיקר חייהם של עם ישראל, והטפל של החיים, מצד צורך השעה וישובו של עולם, הוא יצטרף לצד החיצוני.

כאשר כך נוהגת האומה, יכולים אנו לקחת מהדברים המתוקנים המצויים אצל הגויים שסביבנו, אלא שגם אז לא להפכם לעיקר של החיים, באשר הנאמנות לרוח־ה' הוא שצריך שיהיה איתן וקבוע בחיי האומה. ובהיותנו נוהגים כך גם אם ניקח מחכמת הגויים, אין בדבר הזה כאילו הגויים נכנסים אל גבול ישראל ונוגעים בנחלתו, כי לא האומות הן הפורצות לגבול ישראל, אלא ישראל בבחירתו הוא המחליט על פי שיקוליו מה דרוש לו מהם, ועל אפשרות כזו נאמר: "יפייפותו של יפת באהלי שם". (מגילה ט ב) לא כך התנהלו הדברים בימי החשמונאים, אז רוח־יון פרץ בכח להיכנס לתוך גבול ישראל לפגוע בקדושתם של ישראל, בניסיון לעצב שאיפות ותכנים חדשים בתוככי החיים הישראלים על פי תרבות יון, על הפריצה הזו אמרו חז"ל: "כשנכנסו יונים להיכל", ובכניסה זו לא נפסלו רק החלקים שבאו במגע ישיר עם תרבות יון ההוללת, אלא היא פעלה לפגום את כל מערכת הדעות, המידות והמעשים, 'טמאו את כל השמנים', להורידם מקדושתם, ולמנוע מהם את פעולתם הטובה והקדושה על עם ה'.

ניסיון ההתפרצות של ההתייוונות, בא לשמש אות אזהרה לעתידו של עם־ישראל, במיוחד בהיותו מפוזר בין עמים ותרבויות זרות, שעליו להישמר שלא להכניס אל תוך החיים המקודשים שלו את הנקלט מטומאת אויר ארץ העמים, שלא נתפתה לומר כי המפגש המוגבל והמצומצם עם תרבות העמים תהיה השפעתו על רוח האומה מועטת, והיא תשפיע רק על אותם חלקים מהתכונות והדעות הנושקים באופן ישיר עם תרבות הגויים, אבל על שאר חלקי החיים היהודיים שאין להם מגע עם העולם הגויי עליהם לא תהיה השפעה והם ימשיכו להתקיים בטהרתם. ואמנם גם אם טענה זו היתה אמתית, גם אז דיה לעובדה זו להרחיקנו מכך, כי חייבים אנו לשמור מכל משמר את מלוא אורח חיינו האמתיים. שלא כדעתם של חלושי הדעות שבתוכנו המתנחמים באשליה כאילו רק חלק ממסורת ישראל נפגם במפגש הבלתי מבוקר שלהם עם תרבות העולם, ואילו בשאר חייהם היהודיים ימשיכו להתקיים כבעבר, להמשיך להיות יהודים טובים למרות ההתבוללות החלקית הזו. אלא האמת היא שמיד כאשר רוח זרה חודרת פנימה להיכל החיים הישראליים המקודשים בקדושת התורה, כבר "טמאו את כל השמנים שבהיכל", ולא הניחו בשלמותם אף לא זווית חיים אחת. אלא כמו ארס הנחש התפשט הזרם הזר והמשחית בכל גופה של האומה, לפגום ולקלקל את אמונתה ותמותה, לטמא את שמן־משחת־קודש, שמנה של תורה, המאיר את מחשכנו ומקדש את חיינו בכל המצבים. ולאחר הטומאה הכוללת הזו גם אם ישארו בחיי המתבוללים אי אלו מעשים פרטיים בעלי אופי יהודי של קיום תורה ומצוות, שהנפתים אחרי הרוח הזרה עדיין מקיימים, ועל פי רוב הם יישארו טפלים בחייהם, כמצות־אנשים־מלומדה, מבלי שיהיה בכח השמן הנטמא להאיר את אור הקודש בבית ישראל. ■

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שאלת אברהם ויננגוט - קירש גבעת שמואל: ימי החנוכה מתקרבים וכל שנה אני מתחבט בשאלה היכן למקם את נרות החנוכה. אני גר בבניין משותף וכשהצעתי את שאלתי בעבר לפני מספר רבנים, קיבלתי תשובות שונות, יש שהורה לי להדליק על אדן החלון, יש שהורה לי להדליק על פתח דירתי בחדר מדרגות, יש שהורה לי להדליק על פתח חדר המדרגות, ויש שהורה לי להדליק על פתח החצר המשותפת של הבניין (ליד המדרכה של רשות הרבים) ויש שהורה לי להדליק על השולחן בתוך הבית...

איני מבין מדוע יש כל כך הרבה דעות? אין הלכה ברורה בנושא הזה?

תשובה: אכן רבה המבוכה בנושא זה ויש בזה דעות שונות בהלכה, ושורש הספק הוא משום שבזמנינו השתנתה צורת הדיורים מתקופת חז"ל, והשינוי מתבטא בשני הבדלים עיקריים:

א) בזמן חז"ל היו גרים בבתים פרטיים (או בית ועליה על גביו) וכיום גרים בבניינים משותפים רבי קומות.

ב) בזמן חז"ל חצר הבית הייתה נחשב לחלק בלתי נפרד מהבית בגלל השימושים השונים שנעשו בחצר כגון שטיחת פירות וירקות וכדו' לייבוש, לינת אורחים וכדו', ואילו כיום החצר משמשת בעיקר רק לאוויר ורחבות.

ועתה נבוא לבאר פרשה זו, הנה בגמרא[א] מבואר שלכתחילה יש להדליק נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ, ואם היה דר בעליה מניחו על החלון הפונה לרשות הרבים, ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו. מבואר שלכתחילה יש להדליק את החנוכייה על פתח הבית מבחוץ, ונחלקו הראשונים[ב] האם הכוונה על פתח הדלת הסמוכה לחצר או על פתח שער החצר הסמוך לרשות הרבים, והתקבל להלכה[ג] שהכוונה היא על פתח החצר ליד רשות הרבים.

והנה קודם שאדבר אודות בניינים משותפים, יש להזכיר את מחלוקת האחרונים ביחס למקום ההדלקה בבתים פרטיים שבזמנינו, שדעת החזון איש זצ"ל[ד] הייתה שהחצר של היום לא יכולה להיות מוגדרת כ'בית' מאחר ולא משתמשים בה לשימושי בית כבעבר כמבואר לעיל, ולכן אין אפשרות להדליק בפתח החצר אלא יש להדליק בפתח הבית (ולהשאיר את השער פתוח כדי שהעוברים ושבים יוכלו לראות את הנרות[ה]) ואילו דעת הרב מבריסק זצ"ל[ו] הייתה שאין לחלק בין חצר של זמנינו לחצר של אז, ולכן גם כיום ניתן להדליק על פתח החצר.

והנה בבניינים משותפים יש גם את פתח חצר הבניין (ליד המדרכה) יש גם את פתח הבניין (כניסה לחדר מדרגות) ויש גם את פתח הדירה, והנה להדליק בפתח חצר הבניין - הרי זה תלוי במחלוקת שהוזכרה לעיל האם יש לחצר דין 'בית' בזמנינו, להדליק בפתח הבניין - יש להסתפק האם גם בחדר המדרגות שייכת המחלוקת הנ"ל, להדליק בפתח הדירה - לכאורה גם זה נחשב 'על פתח ביתו מבחוץ' מאחר שיש פרסום הנס לשכנים העוברים ושבים בחדר מדרגות (אלא אם כן מדובר בדייר בודד בקומה האחרונה)

אולם בנידון של הבניינים המשותפים מתעורר לנו ספק נוסף, האם אין צורך שהמתבונן הרואה את נורת החנוכה יוכל לקשר בין הנרות

לבין מי שהדליקם? הרי בזמן הגמרא המדליק על פתח ביתו גרם לכך שכל אחד שעבר בחוץ יכול היה לחבר בין הנרות לבין הבית ('נר איש וביתו') ואילו בהדלקת על פתח חצר הבניין ואפילו בפתח הבניין עצמו, אי אפשר לדעת לאיזו דירה שייכים הנרות הללו, ומשום כך ישנם כאלו שמעדיפים להדליק על פתח הדירה, ויש שמעדיפים להדליק על אדן החלון (ויש שאינם סוברים לחלק לגבי נידון זה בין זמנינו לזמנם)

ויש להעיר עוד שהמדליק באדן החלון, אם הוא גר בקומה גבוהה באופן שחלונו גבוה יותר בעשרים אמה (לערך 10 מטר) מרשות הרבים לכאורה אינו יכול להדליק שם מאחר והלכה פסוקה בידינו שנר חנוכה שהדליקו למעלה מ-20 אמה - פסול, אמנם יש מהפוסקים[ז] שנקטו שאם ממול החלון יש בניינים רבי קומות גם כן אין בכך פסול מאחר שהנרות ניכרים לדיירים הגרים בקומות הגבוהות ממול.

ואם כן, אתה הראת לדעת שיש בדבר ספיקות ומחלוקות וכן כל מקרה לגופו, ולכן מובן הדבר מדוע יש בזה דעות שונות ותשובות שונות מפוסקים שונים.

ובאשר למי שהורה לך להדליק על השולחן בתוך הבית - הנה בגמרא מוזכר שכך יש לעשות 'בשעת הסכנה' אך כיום ב"ה אין זו שעת הסכנה ופשטות ההלכה מורה להדליק באופן שיש היכר לעוברים ושבים, אך בחצרות חסידים נוהגים גם כיום להדליק בתוך הבית ונימוקם עמם ואין כאן המקום להאריך בזה, אך מכל מקום גם הם נוהגים להדליק על פתח הבית מבפנים.

א - מסכת שבת דף כ"א עמוד ב'.
ב - עיין רש"י שם ד"ה 'מבחוץ' ותוס' שם ד"ה 'מצוה'
ג - שולחן ערוך סימן תרע"א סעיף ה' וביאור הלכה שם ד"ה 'פתח החצר'.
ד - עיין פסקי תשובות סימן תרע"א אות ד'.
ה - ואם אין אפשרות לעוברים ושבים לראות את הנרות ידליק חלון ביתן הפונה לרה"ר.
ו - שם.
ז - עיין בזה בפסקי תשובות שם אות ח'.

סיפור לשבת

שקלו את כיסי הסינר

זקנה אחת צדקת היתה בירושלים, אשר בחרה לה מצוות שאין להם דורשים. היא התהלכה בסמטאות ירושלים העתיקה בלבוש פשוט, ומעליו חגורה בסינר ארוך ולו שני כיסים גדולים, הכיס הימני שימש לאיסוף כל דף של דברי תורה ו'שמות' הפזורים על הארץ, כשבכך היא מצילתן מביזיון, והכיס השמאלי שימש לה לאסוף כל קליפה או שברי זכוכית מסוכנים המהווים מכשול ברשות הרבים. זקנה זו האריכה ימים. קודם פטירתה עלתה לבית הדין אשר בחורבת רבי יהודה החסיד, וביקשה לכתוב לה צוואה. בצוואה בקשה שלאחר פטירתה ישתמשו החברא קדישא בסינר זה כתכריך לגופה. בהגיע קיצה הלכו רבים מאנשי ירושלים אחרי מיטתה וסיפרו בשבחה. אב בית הדין הספיד אותה, והקריא את צוואתה הייחודית שהראתה את צדקותה. לאחר ימים הופיעה בחלום לפני אב בית הדין, וסיפרה לו כי בעלמא דקשוט שקלו את זכויותיה, ושקלו את כיסי הסינר במאזנים של פז. ודווקא אותו כיס שמאלי שהיה משמש להסיר מכשול מרחובות העיר, הכריע את הכף לחיי העולם הבא!

"אל תדאג, לא ייזל ממנו דם"

הנס הבא התרחש עם אבי מלכות סטרעטין, רבי שמואל זאנוויל זצ"ל, אב"ד זוולוב, כאשר עלה לא"י עם בני ביתו במסירות נפש ממש. על מנת להגיע ירושלימה הוצרכו לרכב על גבי גמלים, אך באמצע הדרך תקפה את שיירתם חבורת רוצחים, והובילה אותם לחורבה באומרם שתיכף יגיע ראש החבורה. כתמי הדם שעל קירות החורבה ושאר סימנים מזוויעים עוררו חלחלה בלב החטופים. לפתע נפתחה הדלת בחבטה. ראש השודדים נכנס פנימה, העיף מבט חטוף בפניו של רבי שמואל זאנוויל, וקד לעומתו בצעקות: 'פאניע ראבין'! 'פאניע ראבין'! רבי שמואל הרגיש כחולם: כיצד זה שולט פולני ממזרח אירופה בחבורת שודדים במזרח התיכון? וכיצד זיהה אותו? הרוצח המשיך: "אל תדאג, לא ייזל ממך דם! אל תדאג, לא ייזל ממך דם!" והמשפט הזה שנשמע מפיו של הרוצח, עורר הד קלוש למעשה שהתרחש כארבעים שנה קודם לכן... ביום בהיר, כשהיה הרב אברך צעיר, נכנס לביתו נער פולני קרוע בגדים, ואמר: אני רעב ללחם! הצביע רבי שמואל על המקום בו היה מונח הלחם, ואמר לצעיר: עשה בו כרצונך!

המשך בעמוד הבא...

הצעיר הוקסם, אך החליט שלא לקחת את כל הלחם. הגיש את הלחם והסכין לבעל הבית, והמתין שיחתוך לו פרוסה. אמר לו הרב שיחתוך בעצמו, והרגיע אותו באומר : 'אל תדאג , לא ייזל ממנו דם, אל תדאג לא ייזל ממנו דם'. המשפט הזה נחרט בלבו של הנער הפולני שלימים הפך לשודד דרכים. כאשר זיהה את מיטיבו כעבור ארבעים שנה שילם לו במשפט באותו מטבע לשון: ' אל תדאג, לא ייזל ממך דם!'...

(האמנתי ואדברה / הרב חנניה צ'ולק / יו"ר "עזר מציון")

סעודת העגלון עם הרבי

/ ר' יצחק ברבר

חסיד נלהב היה ר' לייבוש לרבו ה"צמח צדק" ונכנע אליו בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. מידי מספר שבועות נסע לשבות במחיצת רבו, אז גם נפשו הבהמית הרגישה התעלות רוחנית, ונשמתו היתרה חשה ב"מעין עולם הבא..." באחת מנסיעותיו לאחר שבת של התרוממות והתעלות נכנס במוצאי שבת ר' לייבוש אל רבו, על מנת להיפרד ממנו. הושיט לו הרבי את ידו וברכו בברכת ישועה והצלחה. ואם בכל פעם בשעת הפרידה לאחר ברכת הרבי היה ר' לייבוש יוצא מהחדר ביראת כבוד והכנעה, הפעם המשיך הרבי להחזיק את ידו של ר' לייבוש, עצם עיניו למחשבותיו, ולאחר רגע קט שאל "מי זה העגלון האמור להשיבו לביתו?" כשנקט ר' לייבוש בשמו, ביקש האדמו"ר "בפעם הבאה כשתגיע, תביא איתך את העגלון לכאן".

הוא הנהן בראשו שכך יעשה, ויצא. כעבור מספר שבועות הגיע ר' לייבוש שוב לשבות במחיצת רבו. הוא זכר היטב את בקשת הרבי והכין את העגלון לכך, בהיכנסו אל הרבי לקבלת ברכת שלום אמר לרבי כי העגלון עליו דיבר הרבי בנסיעתו האחרונה נמצא כאן. "אם כן הואל נא להזמינו להיכנס אלי" ביקשו הרבי. יצא ר' לייבוש מחדרו של הרבי, פנה אל חצר בית המדרש ופגש בעגלון, "הרבי ביקש שתיכנס אליו". התרגש העגלון למאוד, והוא פנה לעבר חדרו של הרבי. "שלום עליכם" קידם הרבי את העגלון במאור פנים ובחמימות רבה.

העגלון הופתע מיחסו של הרבי אליו, ושבעתיים גברה פליאתו כאשר הופתע שהרבי מזמינו לשוב אליו למחרת כדי לסעוד עימו בצוותא על שולחנו את סעודת הצהרים. עם יציאת העגלון מחדרו של הרבי, פנה הרבי אל הרבנית וביקשה להכין למחר לצהרים מאכלים מיוחדים אותם מבשלים בימי חג ומועד. בינתיים פשטה השמועה על הכבוד הרב לו זכה העגלון הלא מוכר מהרבי, ורבים חשבו ואמרו כי מסתמא הוא אחד מל"ו צדיקים נסתרים המפוזרים בעולם.עד מהרה כיתרה קבוצה של פרחי החסידים את העגלון, ודרשה ממנו לספר להם במה זכה לכבוד כה גדול מצד הרבי? "אינני יודע, אני בסך הכול עגלון פשוט" השיב להם "הא...אולי..." החל לגמגם... "ספר. ספר..." דחקו בו החסידים וביקשו ממנו לספר להם. "אינני רב, ולא צדיק נסתר!" פתח העגלון, "אך ידוע לכם כי בתוקף תפקידי כעגלון מגיע אני למקומות נידחים ביותר.

פעמים מוצא אני בכפר זרוק משפחה אחת יהודית בודדה ויחידה בין הגויים. מידי פעם נשאלתי ע"י אנשים שפגשתי במקומות מאד מרוחקים האם יודע אני למול? כשהשבתי להם בשלילה, ראיתי כמה גדולה אכזבתם, החלטתי להשתלם במלאכת המילה. למדתי היטב את ההלכות וקיבלתי היתר למול מרבנים חשובים. בעגלתי נושא אני את כלי המילה, וברוך ה' נזדמן לי לערוך לא מעט בריתות בישובים רחוקים ונידחים. לפני מספר חודשים נקלעתי ליער עבות, תעיתי בדרכי עד שהגעתי למעין צומת דרכים, בעודי תוהה להיכן לפנות, הגיע לאוזני קולות של בכי קורע לב. ירדתי מהעגלה וצעדתי בעקבות הבכי עד שהגעתי לבקתה עלובה, כשהבכי בא מבעלת הבית שסיפרה כי בעלה נתקף לפני זמן מה במחלה קשה, והוא שוכב במיטתי באין יכולת לזוז או לנוע.

והיום זה היום השמיני להולדת בנה הרך. "בעלי אמור היה לנסוע לעיר ולהביא מוהל, אך עקב מחלתו הקשה הוא שוכב וכלל אינו מגיב, ואני איני יודעת מאין יבוא עזרי?? אוי...אוי..." זעקה האשה ויבבה, "מה יהיה?!" "אל תדאגי" קראתי לעומתה, "אני מוהל ובעזרת ה' הכול יסתדר כשורה". לא האמינה האישה למשמע אוזניה, "האמנם?!" שאלה, ואכן הצלחתי להרגיעה. הבאתי את כלי המילה מהעגלה, סידרתי אותם כראוי על השולחן שבחדר, כעת היה עלי לחפש סנדק, אבי הבן כלל לא הגיב, ועל כן יצאתי על אם הדרך להביא סנדק. אך במקום כה נידח ועזוב לא עבר שום אדם. שעה לפני שקיעת החמה ראיתי מרחוק אדם יהודי הולך ומתקרב. קפצתי עליו כמוצא שלל רב, סיפרתי לו על הכבוד הגדול שנפל בחלקו לשמש סנדק לילד יהודי שאמורים היום למולו ביום השמיני.

לתדהמתי הפגין האיש אדישות ובפנים חתומות השיב לי "אני ממהר ואין לי זמן". נפלתי על ברכי, ובעיניים דומעות סיפרתי להלך כי האב שוכב גוסס, והאם בוכייה מדאגה שימולו את בנה ביום השמיני, ומה יהא עם מחלתו של בעלה? והנה ילד יהודי מצפה שיכניסוהו בבריתו של אברהם אבינו, "איך תוכל להתעלם מהכול ולהמשיך בדרכך בכזו אדישות?" נכנסו הדברים בליבו של ההלך והוא ניאות ללכת עימי ולשמש כסנדק. מלתי את הרך הנולד כשההלך משמש כסנדק, לאחר הברית ביקשתי מהסנדק לשבת עימי לסעודת מצוה, בבית לא היה מאומה.

יצאתי והבאתי מהעגלה לחם וחתיכות גבינה שהיו עימי,

המשך בעמוד הבא...

והסבנו לסעודת מצוה. בסעודה ביקש ההלך לקרוא לאבי הבן שיצרף לסעודה כדי שיהיה זימון. הבטתי בו כמי שיצא מדעתו "האינך רואה שאבי הבן גוסס?" ההלך עשה עצמו כאינו שומע, הוא קם ממקומו, נכנס לחדר השני בו שכב האב הגוסס כאבן דוממת, הושיט שתי ידיו אל הגוסס, תפס את ידיו, משך אותם אליו ואט אט הרימו ממיטתו והביאו אל השולחן בו סעדנו. כשראיתי את הנס המופלא נעתקה לשוני לפי. לאחר שברכנו ברכת המזון בזימון, יצאתי לרגע לעגלה, וכששבתי לא ראיתי יותר את ההלך, הוא פשוט פרח ונעלם".

"זה הסיפור שלי" סיפר העגלון בחיוך נבוך. למחרת הגיע העגלון אל בית הרבי וסעד עימו בצוותא לארוחת צהרים חגיגית. מאוחר יותר התגלה הסוד שהשלים את התמונה, אחד מבני הבית סיפר כי בתום הסעודה התבטא הרבי ואמר "יהודי שזכה לסעוד על אותו שולחן יחד עם אברהם אבינו, השתוקקתי מאד לסעוד עימו סעודה בצוותא.

(בקהילתנו / אשדוד)

שביבים / שאול שיף

פנקיא, ערביא ופלסטיני

/ הרב תומר אנגלסמן

במדרש רבה, פרשת מקץ (פ"ד, ו) על הפסוק "ויהי רעב בכל הארצות" מפרט באלו ארצות מדובר: "בשלש ארצות - פנקיא, ובערביא ובפלסטיני". ר' דוד לוריא מפרש היכן ארץ פלסטין: "פלסטיני היא ארץ ישראל!" ומבאר מדוע נקראת כך: "שנקראה כן על שם ים פלשתים".

השם פלסטינה כשם עצם לארץ ישראל מופיע לראשונה אצל היסטוריון יווני הרודוטוס והתקבל בהמשך כשם הרשמי לארץ ישראל על ידי הרומאים. היוונים והרומאים בשנאתם ליהודים ניסו להשכיח את השם ישראל ויהודה מן הארץ ולכן הסבו את שמה לפלסטינה כדי שלא ייטענו היהודים על קשר לארץ.

לפיכך צריך לנסות להבין מהי הסיבה שהמדרש משתמש בשם היווני של הארץ ולא בשם ארץ ישראל וכי שנוא על המדרש השם ארץ ישראל?! והרי המדרש מתאר את הרעב בתקופת יעקב ויוסף בו השם פלסטין עדיין לא הומצא ומדוע היה צורך להשתמש בו?

ומצאתי, שהמדרש השתמש בשם המחוז שהיה נקרא על שם חבל פלשתים ובאותה תקופה ארץ ישראל הייתה שייכת למחוז של ארץ פלשתים ששמה גם היה פלסטין.

אמנם גם אם נאמר שכוונת המדרש לכנות את ארץ ישראל כולה בשם פלסטין כפי שהתקבל בתקופת כתיבת המדרש יש בו צורך חשוב לדור שלנו בפתרון הסכסוך ישראלי-ערבי. כידוע, בארצנו חיים ערבים אשר טוענים בעלות הארץ בשל שימוש בכינוי שאימצו להם: 'פלסטינים'. ראיה היסטורית כנגד טענה זו ממקורותינו היא המדרש שציטטנו שבו רואים כי ארץ ישראל הוסבה לשם פלסטין עוד בתקופה שחיו כאן יהודים... לכן אין קשר בין עם אחר אפילו ייקרא בכינוי שהומצא 'פלסטין' לבין ארצנו ששמה המקורי הוא ארץ ישראל וניתנה בהבטחת ה' לבני ישראל!

חנוכה / פולין תר"פ

הייתה זו שנה קשה ליהודים אשר בפולין. האווירה הייתה ספוגה קנאה, משטמה ופוגרומים. עם רדת החשיכה הסתגרו היהודים בבתיהם והגיפו את הדלתות בבריחים ותריסים. ובאחד מהלילות הללו - החלו ימי החנוכה.

ערב פלישת הבולשביקים לפולין ארבה ליהודים סכנה חמורה בשל הדלקת הנרות. שכן, לפי גזירת המלכות, אסור היה באיסור מוחלט להאיר את הבתים באור כל שהוא, משום כך הדליקו את הנרות שלא כדרכם - בתוך הבית, מאחורי התריסים המוגפים. לא כולם. יהודי אחד שם נפשו בכפו. נרות החנוכה ומצוות התורה יקרים היו לו מחייו. סיכן את עצמו, והדליק את הנרות כדרכו - על אדן החלון. משראו זאת הפולנים, העלילו עליו כי מאותת הוא איתות ריגול לאויב שגיסותיו חונים מעבר לנהר. היהודי הובא בפני בית משפט צבאי.

סביב שולחן ארוך ישבו הגנרלים, שרי הצבא ואישים רמי דרג. ההמון הנוצרי המשולהב השמיע קריאת "בוז ליהודי המרגל, מוות ואבדן לכל היהודים! כולם מרגלים!!!" שוטרים וחיילים הצליפו במגלבים מעל לראשי ההמון ופילסו דרך ליהודי, שהובל כבול בשלשלאות ברזל. פניו היו שקטות ורגועות וכך צעד עם מלוויו אל שופטיו, שמקום מושבם היה סמוך לגרדום.

מבתים רבים הציצו פנים של יהודים מבוהלים - ומפוחדים, אך מה יכולים היו אומללים אלו לעשות למען בן עמם ההולך למות על קידוש השם?

היהודי הועמד ליד השולחן הארוך, ניתן האות והושלך הס בקהל. אחד הפקידים קם על רגליו וקרא בקול נמרץ את כתב האישום, לאמור: "אתה נידון למוות ביריה. יסלח לך האלוקים על פשעך הגדול. בגדת במולדתך האהובה, בכך שרצית למוסרה ביד אוייב על ידי אורות האיתות שלך..."

מיד העמידו את היהודי כשפניו אל הקיר. ההמון הצמא לדם יהודי רעש וגעש לקול צלילי פעמוני הכנסייה. לועי הרובים כוונו אל מול היהודי, והכל חיכו בנשימה עצורה לפקודה: "אש"!

לפתע נשמע קול שעטת סוסים דוהרים מרחוק. אלו הלכו וקרבו במהירות, המצביא העליון של המחוז הגיע וצעק במלוא גרונו: "הנה, הבאתי לכם עוד יהודים מעיירה אחרת!" קני הרובים הורדו, הושלך הס. ואז פנה המצביא העליון אל שני היהודים שהביאו חייליו עמם ואמר: "הגידו יהודים, ההדלקתם אמש נרות בחלונותיכם? כן, או לא?" "כן, אדוננו השר" ענו היהודים. "ומדוע?" הוסיף השר

ושאל. ״מנהג קדוש הוא לנו בכל שנה ושנה, לזכר הניסים והנפלאות שעשה ה׳ אלוקינו לאבותינו, בימים ההם - בזמן הזה״. ״מתי היו ניסים אלו?״ שאל המצביא הסקרן. ״אדונינו השר, לפני יותר מאלפיים שנה...״ ״לא נכון, יהודים - לא ולא אמר המצביא. לא לאבותיכם בלבד עשה ה׳ את הניסים הללו, אמש - עשה לנו נס גדול! מוקפים היינו אויבים בחשכת הלילה בסביבה זרה לנו, לא ידענו לאן ננוס וסכנה איומה נשקפה לנו. רק הודות לשביבי האור שנצנצו מחלונותיכם ניצלנו״. היהודים שוחררו לאכזבת ההמון צמא הדם, ולשמחת יהודי העיירה, ולשרשרת ניסים שעשה לנו ה׳ בימי החנוכה -נוסף גם נס זה. בימים ההם בזמן הזה.

(ללא מקור)

נעשה נס לשושנים...

מדוע מכנה הפייטן את ישראל בשם ״שושנים״?

בהקדמת הזוהר הקדוש כתוב: כשושנה בין החוחים, שושנה דא כנסת ישראל. מה שושנה אית בה תליסר עלים, אוף כנסת ישראל אית בה תליסר מכילין דרחמי דסחרין לה מכל סטרא. שושנה מורה על כך שישראל מוקפים בי״ג מידות של רחמים, ולהכי כינה הפייטן את כלל ישראל הכא בשם שושנה. ״נעשה נס לשושנים״ דחלק מהנס היה, שזכו ישראל להיוושע על ידי אמירת י״ג מידות של רחמים.

למה דווקא במסכת שבת?

מדוע הובאו דיני חנוכה דווקא במסכת שבת?

רמז נאה על כך אמר האדמו״ר בעל ״אהבת ישראל״ מויז׳ניץ זצ״ל: אמרו חז״ל במסכת פסחים דף קי״ב עמוד א׳: עשה שבתך חול וגו׳, אותיות חול מרמזות על ח׳ ימי חנוכה, שבהם מדליקים ל״ו נרות, ועל כן מקומם בין ענייני שבתך.

(קדוש ישראל)

קבעו שיר ורננים

מה בין שיר לרננים והרי יש כאן כפילות לשון?

משיב על כך מרן רבי חיים קנייבסקי שליט״א בטעמא דקרא: נראה ששיר הוא הלל, כמו שנאמר: ״השיר יהיה לכם כליל התקדש חג״, שדרשוהו חז״ל במסכת פסחים דף צ״ה עמוד ב׳ על הלל. ורננים הוא תפילת על הנסים, כמו שנאמר ״רננו צדיקים ב-ה׳, וכאן הלא אנו אומרים ״מסרת רשעים ביד צדיקים״.

ימי החנוכה ומצות הביכורים

במסכת סופרים מובא שנהגו לומר את מזמור שיר חנוכת הבית בתפילות ימי החנוכה. טעם הדבר נתבאר בפרישה סימן קל״ג, משום שבימים אלה הייתה חנוכת המשכן. הוסיף על כך ר׳ זלמן ר׳ נחומ׳ס, הלא הוא הגאון הירושלמי, רבי זלמן בהר״ן ביאור נפלא:

הדין הוא שמביאים ביכורים עד החנוכה ולדעת הרמב״ם עד לאחר החנוכה. ושנינו במשנה [ביכורים ג׳,ד׳] שבהבאת הביכורים שוררו הלויים ״ארוממך ה׳ כי דליתני״, שהוא ממזמורי שיר חנוכת הבית. החידוש הזה הובא בשמו על ידי מרן הגרש״ז אויערבך זצ״ל ב״הליכות שלמה״ ואני למדתי את זה מהספר כמוצא שלל רב על חנוכה.

מיהו יוחנן כהן גדול? על ידי מי נעשה הנס?

/ הרב יצחק קורלנסקי שליט״א

״בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול״, לא ידוע מיהו הכהן הגדול, מתתיהו או יוחנן? ואם נאמר שהתואר כהן גדול מוסב על האב, האם זהו יוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי?

ואמת שלא נדע לבטח איזהו יוחנן הוא. [שעליו נאמר בראשונים שתיקן תפילת ׳ועל הניסים׳] אם היה אבי מתתיהו, הרי לא נזכר שהיה בעת הנס. ויוחנן כהן גדול שנעשה צדוקי לא יתכן שיהיה הוא מתקן נוסח תפילה לישראל. [רבי צדוק הכהן מלובלין פרי צדיק בראשית לחנוכה].

בברכת שבט לוי, אותם בירך משה בין יתר השבטים, בפרשת וזאת הברכה, נאמר הפסוק: ״ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו״ [דברים לג יא], מתרגם יונתן בן עוזיאל ״ולא יהי לסנאוי דיוחנן כהנא רבה רגל למיקם״ (ולא תהיה תקומה לשונאיו של יוחנן כהן גדול.). נראה שכוונתו על פי מה שנכתב במדרש רבה [ב״ר צט, ב]: ״מחץ מתנים קמיו״ ביד מי מלכות יון נופלת? ביד בני חשמונאי שהם משבט לוי. לכן כתב התרגום לפרש ש׳לא יהא לשונאי דיוחנן כהנא רבה רגל למיקום׳ היינו שהיונים יפלו בידי שבט לוי וכמו שאמרו שם לוי כנגד מלכות יון. אלא שמדוע ייחס יונתן בן עוזיאל את המלחמה והניצחון ליוחנן כהן גדול? לכאורה הוא אביו של מתתיהו החשמונאי, והרי הבן עשה את המלחמה ולא האב יוחנן?!

גם ברוקח [הל׳ חנוכה סימן רכ״ה] מובא: ״ע״י שבט לוי יוחנן כהן גדול נעשה חנוכה״, ומדוע? למה הוא מייחס את נס חנוכה דווקא ליוחנן כהן גדול אביו של מתתיהו ולא למתתיהו ולבניו?!

ברם, מכמה מובאות ב׳מגילת אנטיוכוס׳ משמע, כי למתתיהו בן יוחנן כהן גדול היה בן ששמו יוחנן, והוא היה מיוחד באחים ועשה גבורות במלחמת החשמונאים, ושניהם היו כהנים גדולים, יוחנן אביו של מתתיהו, ויוחנן בנו, [ראה מגילת אנטיוכוס בנוסח הארמית אות כד]: ״יוחנן בן מתתיהו הרג את נקנור״, ושם [אות מא] מסופר: ״יוחנן וארבע אחיו לחמו ויגרשום לאיי הים״, ובהמשך [אות נא] מסופר: ״ה׳ בנים היו למתתיהו: יהודה הבכור שמעון השני, יוחנן השלישי, יונתן הרביעי אלעזר החמישי״. ובמדרש חנוכה נוסח ב׳ איתא: ״יוחנן בן מתתיהו קנא כו׳ ויבא עד שער המלך ויאמרו נערי המלך אל המלך הנה יוחנן הכהן הגדול עומד בחצר כו׳, ויקרב יוחנן ויתקע החרב בלב המלך נקנור״. הרי שיוחנן כהן גדול הוא הראשון שמסר את נפשו ועל ידו נעשתה התשועה לישראל. מכאן שיוחנן היה בן מתתיהו והיה כהן גדול, ויוחנן זה נקרא כבר ׳יוחנן כהן גדול׳ גם בימי אביו, ויוחנן זה, ׳בן מתתיהו׳, הוא הראשון שמסר נפשו, והוא שפתח המרד והרג את נקנור, וכנראה שזהו יוחנן זה שתיקן על הנסים, [בגימ׳ של שמו או שהוסיף מילה שיהיה גימ׳ כהנים].

לפי זה מסיק הרה״ג ר׳ שלום שפירא בספרו ׳המאור שבתורה׳, כי היו שלשה כהנים גדולים ששמם יוחנן. הראשון: יוחנן כ״ג אביו של

מתתיהו, והוא שימש בכהונה גדולה שמונים שנה אחרי שמעון הצדיק {עליו נאמר: בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק שלחו בית דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה [רמב"ם מעשר ט, א]}. השני: יוחנן כ"ג בן מתתיהו, שהתחיל במרד והרג את נקנור והוא שתיקן תפלת על הניסים. השלישי: יוחנן ינאי בן שמעון, ששימש קרוב לארבעים שנה בכהונה גדולה, לבסוף נעשה צדוקי.[אולם בגמ' מגילה יא "ולא נעלתים בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיהו כה"ג" אך בעין יעקב שם, הגירסא: מתתיהו בן יוחנן כה"ג.

אמנם בשם הרה"ק ר' ברוך ממעז'יבוז' זי"ע נאמר כי אותו יוחנן שנעשה צדוקי, הוא אביו של מתתיהו החשמונאי, זה שנלחם ביוונים ונצחם. בא בנו מתתיהו וקידש שם שמים ותיקן אותו. וזהו מה שנאמר במשנה [ב"ק, ו] והוזכר בסוגיא של חנוכה [שבת כא:]: "גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב. הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור". "החנוני" חייב, חנוני אותיות יוחנן חייב, בגלל שנעשה צדוקי. וע"ז מסיים ר"י בנר חנוכה פטור, ע"י נר חנוכה שהדליקו בניו כהני חשמונאי נפטר ונתקן יוחנן מן הדין.

[בשם הרה"ק רבי ברוך ממעז'יבוז' ז"ל בס' בוצינא דנהורא]

■ ימל"ט גימטריה חנוכה

למדתי בספר הקדוש "בת עין" [רבי אברהם דוב מאוריטש זצ"ל ואחר כך צפת וטמון בבית העלמין הישן בצפת]: מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט וכו', שהכתוב מתמיה: היתכן שהאדם יוכל לדבק בחיי החיים אם לא יהיה לו הבחינה [של] שוב יום אחד לפני מיתתך? ובמה יכול האדם לבוא לזו הבחינה, מפרש הפסוק ימל"ט גימטריה חנוכה. כלומר, אם יש לו מידת הכנעה וענוה באמת, כי חנוכה מורה על הכנעה. כי נר חנוכה מצוה להניחו בתוך עשרה כי אין גבהות לפני המקום ברוך הוא, ובמידת ענווה יכול לדבק בחיי החיים ברוך הוא.

[עמוד ע"ו] ■

ועל פתחינו כל מגדים - נר חנוכה / המשך...

יוסף ניצל מהבור - בזכות ה'ריח'

והנראה לבאר דהנה יוסף הצדיק היה צדיק יסוד עולם כי שמר על מידת יסוד היינו מידת שמירת הברית, וזהו כוונת המדרש 'הדודאים נתנו ריח' כי ריח היינו קדושה, שיוסף הצדיק זכה להנצל מן הבור בזכות ה'ריח'. היינו קדושה והטהרה. וכמו שנאמר בגמרא[27] משבטלה הטהרה בטלה הריח בפירות'. כי עיקר הטהרה הוא בנטירת אות ברית.

ועיין הריח ביראת שמים, מבואר בישעיה[28] 'והריחו ביראת ד', ואיתא בזוהר הקדוש[29] מאן דלא נטר ברית לא ירא ד' איתקרי. ולכן אמר יוסף[30] 'את האלקים אני ירא'.

וכן מבואר במדרש[31] שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמן', ולכאורה מדוע עד חוטמן, אלא הרי מבואר ש[32]'הים ראה וינס'[33] ראה ארונו של יוסף, והנה יוסף הוא מצד חוש הריח, ולכן היו צריכים להגיע עד לחוטמן, ששם חוש הריח. וכשהרגישו מדרגת יוסף, נקרע הים.

ואולי לפי זה אפשר לבאר, דהנה הנס של 'פך השמן' היה להורות להם כי החינוך צריך להיות בטהרה גמורה, ולכן זכו לחנוך את בית המקדש בשמן זית זך כתית למאור, ולא השתמשו בשמן טמא, למרות שטומאה הותרה בציבור. ולפי זה מבואר דנס ימי חנוכה הוא בזכות טהרה דיוסף, ועיין בסידור האריז"ל[34] דראובן אמר לאחיו 'אל תשפכו דם' כוונתו הייתו ד"מ היינו מ"ד נרות שמדליקין בחנוכה, דבלי זכותא דיוסף לא ינצלו עם ישראל מגזירת יון.

וכמו שכתב המהר"א מבעלזא[35] כי על ידי התגברות יוסף על היצר, זכו עם ישראל בכל הדורות כולם להתגבר על הכוחות המתנגדים לקדושה. ולפי זה מבואר דדוקא בימי החנוכה זכו מכוחו של יוסף, שהייתה גזירת יון על הנפש של עם ישראל, ולא על הגוף, והדברים מבוארים.

וקיצרתי בדבר כי אין חלקי בנסתרות, וליודעי ח"ן יתפרשו הדברים בצורה מופלאה.

*בני ברק / מתוך הספר במסילת המועדים. ■

27 - סוטה מח.
28 - יא, ג.
29 - ב, כו, א.
30 - בראשית מב, יח.
31 - מדרש רבה שמות פרשת בשלח כא, י.
32 - תהילים קיד, ג.
33 - תנחומא פרשת וישב ט.
34 - מובא בחת"ן סופר חנוכה מאמר א.
35 - ליקוטי מהר"א מבעלזא פרשת מקץ.

חג אורים שמח!

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il